

Kotorska bratovština pomoraca u vojno-pomorskim operacijama

Pretpostavlja se, sa određenom sigurnošću, mogućnost veoma ranog postojanja jedne vojne organizacije kotorskih pomoraca organizirane od centralne bizantske vlasti početkom IX stoljeća. Još u VII stoljeću Bizant je pored svoje centralne flote koristio u borbi protiv arapskih Saracena pomorske borbene jedinice gradova pod svojom upravom. Iz tog razloga je u gradovima već tada morala postojati neka vojna organizacija pomoraca. U Raveni koja je tada bila pod vlašću Bizanta postojala su udruženja za odbranu ravenkog pristaništa za slučaj opasnosti s mora. Ta udruženja imala su konkretni zadatak u vršenju regrutacija za potrebe bizantske flote. Nakon gubitka Ravene polovinom osmog stoljeća, vrlo je moguće da su bizantske vlasti u Kotoru formirale jednu organizaciju pomoraca za odbranu luke i Zaliva od napada Saracena, obzirom da je Kotor za Bizant bio vrlo značajan grad, kako u vojnom, tako i u trgovačkom pogledu.

Kotor, djelimično samostalan grad, kao i svi gradovi na istočnoj obali Jadrana pod bizantskom vlašću daleko od centralne vlasti, morao se sam brinuti za odbranu od napada, kako sa kopna, tako i sa mora. Međutim u ratovima koje je vodio Bizant vjerovatno su postojali čvršći vojni kontakti za potrebe zajedničkih pomorsko-borbenih akcija, dok u obezbjeđenju od piratskih napada bili su prepušteni sami sebi. Gradovi pod bizantskom upravom, tako i Kotor, morali su raspolagati naoružanim brodovima pod komandom gradskih vlasti. Postoji više dokaza o ranom postojanju na Jadranu jakih flota, opasnim rivalima Veneciji, kao što je bila mornarica hrvatskih knezova i njihovih uspješnih akcija tokom IX stoljeća.

Kada govorimo o začecima Kotsorske mornarice, koji sežu u rani Srednji vijek, moramo se pozvati na relevantne povijesne podatke, koji govore o nekoj organiziranoj ratnoj i trgovačkoj mornarici iz toga vremena. Akademik Grga Novak u svom radu „*Ratovi i bitke na Jadranskom moru*“ spominje ratne brodove, Zadra, Splita Dubrovnika i Kotora 867. godine, u sastavu bizantske flote, koja je oslobodila Dubrovnik od 15 mjesecne saracenske opsade. Bizantska flota 869. godine u kojoj su i dalje bili brodovi gradova Zadra, Splita, Dubrovnika i Kotora, opsjedala je Bari u Apuliji, s namjerom oslobađanja od saracenske okupacije.

Mavro Orbini u svom djelu *Kraljevstvo Slavena* spominje dvije kotorske galije u 1155. godini. Te godine kotorske galije prebacile su u Dubrovnik četiri stotine Kotorana, dvjesto Ulcinjana i sto pedeset Peraštana radi odbrane dubrovačkog teritorija, koji je bio napadnut od bosanskog bana Borića.

Treći, vrlo značajan, podatak o postojanju kotorske mornarice, svakako je onaj iz 1167. godine, kada su knezovi grada Kotora i Omiša potpisali ugovor o miru i slobodnoj trgovini Jadranskim morem s obavezom pridržavanja tokom devet generacija. Iz ovog ugovora između Kotora i Omiša o nenapadanju, mirnoj pomorskoj plovidbi i unapređenja pomorske trgovine, može se prepoznati da su kotorski trgovački brodovi bili vrlo dobro borbena opremljeni i da su postojale u Kotoru jake pomorske snage, koje su podjednako služile u trgovačke i u ratne svrhe.

U ovom 12. stoljeću taško se može pretpostavi postojanje cehovske bratovštine pomoraca, ali je veća pretpostavka o postojanju jedne organizovane ratne mornarice. Osnivanje jedne borbene, ratne organizacije kotorskih pomoraca, sigurno se moralo dogoditi prije osnivanja cehovskih odnosno staleško-stručnih udruženja.

Iz ove borbene organizacije kotorskih pomoraca, razvilo se u određenom momentu i cehovsko udruženje. Dolaskom Kotora pod vlast Mletačke Republike 1420. godine, novoj vlasti posebno je bilo važno da se kotorski pomorci i njihovi brodovi koriste za borbu protiv pirata, naročito ulcinjskih i sjevernoafričkih.

O postojanju organizirane Bratovštine kotorskih pomoraca govori nam dokument iz 1353. godine u kojem se spominje *Pobožno društvo kotorskih pomoraca (Pia sodalitas naviculatorum Catharensium)*. Dokument predstavlja donacionu ispravu, tj. darovnicu, datiranu 27. aprila 1353. godine, kojom Bratovština kotorskih pomoraca poklanja crkvu sv. Nikole van zidina grada Kotora franjevačkim redovnicima. Drugi, također, vjerodostojan dokument o pomenu Bratovštine kotorskih pomorca je iz godine 1453, deset godina prije donošenja Statuta Bratovštine, a odnosi se na ugovor sklopljen između Bratovštine kotorskih pomoraca i plemićke obitelji Buća o preuzimanju od ove obitelji crkve sv. Nikole u zidinama grada Kotora u kojoj će Bratovština pomoraca imati svoje sjedište.

Bratovština kotorskih pomoraca od osnivanja preuzima dužnosti organiziranja odbrane kotorskih teritorijalnih voda i popunjavanja posadom ratnih brodova, posebno kotorskih galija. Mletačka Republika od 1420. godine donosi propise organiziranja vojne i trgovačke mornarice jadranskih gradova, koji su bili pod njenom upravom. Da je Kotor tada bio vrlo jaki centar sa razvijenom trgovačkom i ratnom mornaricom govori i bogata spomenička kulturna baština, koja datira iz tog vremena, a koja ne bi mogla biti stvorena bez jedne jake i organizirane trgovačke i ratne Mornarice.

Uspostavljanjem mletačkih vlasti u Kotoru 1420. godine osjeća se jak uticaj Venecije na Bratovštinu kotorskih pomoraca. Tako mletački dužd Francesco Foscari 1. februara 1432. godine šalje u Kotor ratni brod sa obavezom da se naoruža i popuni veslačima, naoružanjem i ostalim potrepštinama. Slično naređenje mletački dužd daje kotorskom knezu 1. avgusta 1451. godine. Zapovjednik galije tj. soprakomit treba da se izabere iz redova kotorskih plemića. Dokument od 29. juna 1432. godine koji spominje Bazilija Bizantija je prvi po redu sačuvanih pomena kotorskih zapovjednika tj. (supracomesa) kotorske galije. Iz predmletačkog perioda nema podataka o imenima ni jednog zapovjednika kotorske galije. Pomoć kotorskog pomorstva Mletačkoj Republici bila je izuzetno dragocjena posebno u bici kod Portoroža 1436. godine gdje su Đenovežani pretrpjeli teški poraz kojemu je kotorska galija pod zapovjedništvom Bazilija Bizantija dala značajan doprinos. Kasnije će kotorska mornarica steći još veće zasluge prilikom opsade Skadra.

Bratovština kotorskih pomoraca 26.6.1463. godine donosi svoj Statut pod nazivom *Bratovština svetog Nikole mornara u Kotoru (Liber fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo)*.

Par godina nakon reorganizacije Katorske mornarice iz 1463, ona učestvuje u odbrani Skadra od turske najezde i dobija 17. jula 1475. godine velike pohvale od mletačkog dužda Pietra Moceniga. U pohvali se kaže i stavlja do znanja kotorskim gradskim sucima i članovima Malog vijeća, da Sinjorija vrlo dobro zna, koliko ona duguje hrabrosti, vjernosti i odanosti kotorskih odreda prilikom skadarske opsade. Dužd je potvrdio kotorske povlastice i svečano i javno ih potvrđuje i objelodanjuje da je Kotor između dragocjenih mletačkih gradova, najdragocjeniji. Kad je kapetan Skadra i guverner mletačke Albanije Antonio Loredan pozvan da preda

Skadar Turcima, on je odlučno odbio jer je raspolagao i vojskom i mornaricom. U svom izvještaju Loredan kaže da je imao malo pouzdanja u kolebljive albanske odrede, a iskazuje velike hvale u prilog kotorske mornarice. Tada je Kotorska mornarica požrtvovano doprinijela održavanju stalnih veza između opsjednutog Skadra i otvorenog mora. Mletačka flota ušla je u Bojanu u namjeri da zauzme Skadar ali kad je neprijatelj mletačke flote blokirao ušće rijeke nada za spas je bila vrlo mala. Zapovjednik mletačke flote obećao je nagradu onome koji bi protjerao neprijatelja s blokade. Marin Bizanti suprakomes kotorske galije napao je neprijateljske brodove i rastjerao ih, spasio mletačku flotu od uništenja i odbio da primi ponuđenu nagradu. Zapovjednici ostalih mletačkih brodova su se ustručavali da izvrše napad na neprijatelja. Dukal Pietra Moceniga od 14. jula 1475. govori o turskoj opsadi Skadra i pohvaljuje se držanje Kotorana pod komandom trećeg po redu poznatog suprakomesa Marina Bizantija.

U kotorskom statutu uvrštena je odredba kotorske opštine o pomorskom naoružanju. Nalazi se u prvom dijelu Statuta i pretpostavlja se da je donešena u predmletačko vrijeme, prije 1420. g. **Kotor** je tada imao galiju u svom posjedu, što kasnije u mletačkom nije, jer je galija pripadala Mletačkoj Republici.

Kada se u Budvi oko 1465. g. dogodila pobuna, drugi po redu poznati soprakomit Đorđe Bizanti, brat Marina, upućen je iz Kotora sa velikim snagama da spasi grad od velike opasnosti uspjevši zarobiti sve pobunjenike.

Četvrti poznati zapovjednik kotorske galije iz XV vijeka je Bernard Buća. Učestvovao je u sukobu mletačke i turske flote kod Krfa 1499. g. na kotorskoj galiji od ukupno 17 galija. Tih godina javlja se kao zapovjednik kotorske galije i Luka Paskvali. **1500.** godine na položaju suprakomesa javlja se Tripun Buća, zapovjednik kotorske galije u odbrani od Turaka luke Modon na Peloponezu u Grčkoj.

Za vrijeme mletačke vladavine Bratovština kotorskih pomoraca odnosno Kotorska mornarica imala je i veoma značajnu borbenu ulogu u službi mletačkih pomorskih vojnih snaga. Tako kotorska galija 1571. godine pod zapovjedništvom Jeronima Bizantija učestvuje u najvećoj pomorskoj bici do tada, koja se vodila između flote Svete lige i flote turskog carstva kod Lepanta u Korintskom zalivu u Grčkoj. U ovoj bici najznačajniju ulogu odigrala je mletačka mornarica u čijem sastavu je bila kotorska galija „Sv. Tripun“. Kotorska galija iako na strani pobjednika, opkoljena od četiri turske galije stradala je sa soprakomitom, kotorskim plemićem, Jeronimom Bisantijem i kompletnom posadom. Sebastijan Venier vrhovni zapovjednik cjelokupne mletačke flote u dokumentu izdatom na Krfu 26. decembra 1571. daje posebno posmrtno priznanje Bizantiju za *junačko borenje i držanje koje treba da posluži kao primjer njegovim potomcima*. U pismu duždu preporučuje njegove nasljednike za dobijanje svih privilegija. Mavro Orbini u znamenitom djelu *Kraljevstvo Slavena* piše da je Bizanti proslavio svoje ime i ime svoje domovine koja se u ovoj bici borila hrabro i junački.

Nakon Jeronima Bizantija poznati zapovjednici kotorske galije bili su iz uglednih kotorskih plemićkih porodica: Bolica, Vrakjen, Jakonja, Gregorina, Burović, Medin.

Peraštani iako dosta rano odvojeni od Kotorke mornarice dali su ogroman doprinos u borbama protiv gusara i pirata na Jadranskom moru, a po pozivu mletačkog generalnog i izvanrednog providura, morali su učestvovati u većim

mletačkim vojnim operacijama kako na moru tako i na kopnu. Kod opsade Kotora 1539. godine od strane Hajredina Barbarose Nikola Visković priskače sa 300 Peraštana u pomoć Kotoru u odvratanju Barbarose od opsade grada. Za uzvrat od mletačkog Senata Peraštani dobijaju godišnju pomoć od 200 dukata i oslobađanje od carine na robu prevezenu morem. Nemjerljiv doprinos u Lepantskoj bitci dala je četa peraških (gonfalonijera), čuvara mletačke ratne zastave, na komandnoj galiji mletačkog zapovjednika Sebastijana Venijera. Od petnaest čuvara zastave sedam ih je poginulo.

Peraška bratstva dala su nemjerljiv doprinos odbrani od pirata i gusara na moru. Bratstvo Mazarovića ističe se u pomorskim bitkama: kod Valone 1638, kod Patrasa i Malvazije i u blizini Mila 1645, prilikom osvajanja Risna 1649, u borbi kod Herceg Novog 1657. Peraštanin kapetan Vicko Bujović bio je veliki borac u borbama protiv Turaka na kopnu i protiv gusara na moru. Naročito se istakao u borbi prilikom osvajanja Herceg-Novog 1687. Za uspješne borbe protiv gusara značajno je spomenuti Krsta Đoku i sina Nadala koji se sukobio sa tripolitanskim šambekom i za uspješnu akciju i spašavanje tereta dobio 6. februara 1752. od dužda Francesca Loredana titulu „kavalijera sv. Marka“. Osobite zasluge stekao je u borbi protiv Turaka i gusara Frano konte Visković. Imao je čin pukovnika, a 11. juna 1695. dobio je naziv „konte“ i 1703. odlikovan je kolajnom i titulom „vitez sv. Marka“. Iz peraške porodice Balović istakli su se u borbama protiv gusara i pirata Matija Andrijin, kapetan peraških čuvara zastave, Matija Krstov, koji je 1763. dobio titulu kavalijera i konta i još osam istaknutih ratnika na moru. U antipiratskim borbama još su se posebno pokazali i Peraštani: kap. Matija Bronza, kap. Petar Bane, kap. Nikola Lazarević, kapetan Krsto Martinović i kapetan Tripo Čorko.

Značajno je bilo učešće Dobročana u bitci za Bar od 16-22. oktobra 1717. Posebno su se istakli pomorci bratstva Radimira i Kamenarovića i dobili tri pohvalnice od samog komandanta mletačkih oružanih snaga Alvisa Moceniga i jednu pohvalnicu od kotorskog vanrednog providura Marina da Molino. Posebnu pohvalnicu dobili su 20. XII 1719. braća Ivanovići Matija i Luka Petrov, koji su pod Barom učestvovali sa svojom tartanom „Santissimo Crocefisso e Madonna del Rosario“. U bitci za Ulcinj, tokom jula 1718, dobrotski pomorci takođe iz bratstava Radimir, Kamenarović i Ivanović potvrdili su ranije stečeni pomorski i ratnički ugled. Dobročani su u bici za Ulcinj učestvovali sa 8 velikih tartana iznad 1000 stara nosivosti. U pohvalnici generalnog vojnog providura Moceniga od 22. VIII 1718. piše da su se Dobročani poslije neuspjeha u osvajanju grada, posljednji povukli na brodove. **1751. i 1756.** godine dobrotski kapetani braća Marko i Jozu Ivanović, izvojevali su dvije velike pobjede nad turskim gusarima. Kap. Marko 1751. godine pobjeđuje 150 tripolitanskih gusara kod Patrasa i 1756. godine u luci Pirej, zajedno s bratom Jozom likvidiraju turski šambek od 360 tripolitanskih gusara, kada kap. Marko gubi život. Mletačka republika dodijelila je Jozu Ivanoviću titulu kavalijera sv. Marka sa zlatnom kolajnom.

Svojevrsan je bio podvig kap. Petra Želalića iz Bijeje 1760. godine, koji je bio zarobljen na brodu „Sultania“, da bi po dolasku u Rodos uspio da se oslobodi i sa još dva člana posade i ostalim zarobljenicima zatvori ulaz u unutrašnjost broda, tako da Turci koji su bili na molitvi nisu više mogli izaći. Tada je isplovio sa brodom i uputio se prema Malti, gdje je predao brod i za taj podvig dobio orden reda

Malteškog viteza.

Iz Prčanja se u mletačko-turskim okršajima ističu pomorski kapetani iz bratstava Đurović, Lazzari, Sbutega, Maras, Luković i Muzaća. Ivo Luković kao općinski glavar 1698, zapovijedao je jedinicom od oko 50 Prčanjana u bitkama kod Bara Grahova i Trebinja. Hrabrost prčanjskih pomoraca pri mletačkom zauzimanju Herceg Novog posebno ističe generalni providur Girolamo Corner u pismu iz 1689. godine, izdvajajući ratničke vještine Vicka Petrova Lukovića kao predvodnika prčanjskih boraca.

Osvajanjem Herceg-Novog 1687. prestaju značajniji sukobi sa Turcima na kopnu, kao i hajdučke akcije u Crnoj Gori i Hercegovini, a zatim i borbe protiv gusara i pirata na moru.

Padom Mletačke republike 1797. godine Kotorska mornarica uglavnom gubi sve one atribute koje je imala nekoliko vjekova prije toga, tako da čak i njena djelatnost skoro potpuno zamire, osim što joj se dozvoljava pojavljivanje u uniformama prigodom gradskih svetkovina, posebno proslave zaštitnika grada sv. Tripuna 3. februara.

Za vrijeme ruske vladavine Bokom 1806-1807. godine nešto je liberalnija aktivnost Mornarice pa čak jedan određen broj bokeljskih brodova učestvuje pod ruskom zastavom u borbama protiv Francuza. Mornaricom je tada upravljao lučki kapetan, a ne više admiral. Teže prilike za Mornaricu dolaze poslije 1807. godine, dolaskom Francuza u Boku, koji zabranjuju Mornarici bilo kakvu djelatnost i oduzimaju joj svu njenu imovinu.

Za vrijeme kratkotrajne crnogorsko-bokeljske vlade tzv. „Centralne komisije“, tokom 1813. godine Mornarici se dozvoljava njena javna aktivnost i ponovo uspostavljanje njenih organa.

Međutim polovinom 1814. godine Austrijanci ponovo ulaze u Boku i ostaju sve do 1918. godine. U ovom dugom periodu od preko 100 godina došlo je do reorganizacije Mornarice, tako da je 1833. godine austrijski namjesnik za Dalmaciju grof Lilienberg odobrio obnavljanje njenih aktivnosti. Međutim zadržane su samo njene staleške ali ne i vojne nadležnosti.

Kotor, 13. I 2024.

Slavko Dabinović